

การออกแบบลวดลายผ้าทอบนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด

ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

ปวีณกร สุบรรณ¹ อารีนา อีสามะ² และ พรเพ็ญ ประกอบกิจ³

Design of woven fabrics patterns based on local identity of Ban Long Mut,

Lampli sub-district, Thepha district, Songkhla.

Pawee Korn Suraban¹ Arena Esama² and Pornpen Prakobkit³

¹ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

³ วิทยาลัยชุมชนสงขลา

¹ Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Srivijaya.

² Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Srivijaya.

³ Songkhla Community College

* Corresponding author. E-mail address: Arena.e@rmutsv.ac.th

Received: May 1, 2022; revised: May 29, 2023; accepted: July 10, 2023

บทคัดย่อ

การออกแบบลวดลายผ้าทอบนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา 2. เพื่อออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยระหว่างสมาชิกกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุด ประชาชนผู้แทนจากชุมชน พัฒนาชุมชนและวิทยาลัยชุมชน ใช้แบบสอบถามจากผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น และใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาการที่มีความรู้ด้านการออกแบบกับสมาชิกกลุ่มผ้าทอทำการออกแบบลายผ้าทอ ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นท้องถิ่นของบ้านล่องมุดและมีศักยภาพในการมาสร้างสรรค์เป็นลวดลายบนผืนผ้าทอให้มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น 2 อย่าง คือ ดอกปริกและร่อนน้ำ คณะผู้วิจัยได้นำอัตลักษณ์ดังกล่าวมาออกแบบและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอ 4 ลวดลาย ได้แก่ ลวดลายผ้าทอลายดอกปริก ลวดลายผ้าทอลายช่อดอกปริก ลวดลายผ้าทอลาย ร่อนน้ำ และลวดลายผ้าทอลายร่อนน้ำบรรจบ

คำสำคัญ : อัตลักษณ์ ลวดลาย ผ้าทอ บ้านล่องมุด

ABSTRACT

Woven fabric patterns were designed and based on the local identity of Ban Long Mut, Lampli Sub-district, Thepha District, Songkhla Province. It aimed to 1. find the identity of Ban Long Mut, Lampli Sub-district, Thepha District, Songkhla Province, and 2. design the patterns of woven fabrics from the local identity. The data was collected by interviewing Ban Long Mut woven fabric members, community experts, community representatives, community developers and community college representatives. The questionnaire was conducted with product buyers to find out their ideas about the local identity. The participatory research method was used by the participation between the design experts and the woven fabric group members in order to design the woven fabric patterns. The results found that two characteristics which indicated the local identity of Ban Long Mut and the efficiency in creating unique local fabric patterns, were

Prig flower and Watercourse. The researchers took these characteristics as an inspiration for the design and development of woven fabric products and they came up with patterns which were Prig flower, Prig bouquet, watercourse woven fabric, and convergence of watercourse.

keywords: identity, woven fabric, patterns, Ban Long Mut

บทนำ

ผ้าทอเป็นงานหัตถกรรมมีความเกี่ยวข้องกับวิถีความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สืบทอดกันมา ยาวนานในแต่ละท้องถิ่นซึ่งจะมีความสวยงามแตกต่างกันไปด้วยเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น (รัฐนันท์ พงศ์วิทธิธรร, 2558) ที่ยังคงมีการสืบทอดภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมการทอกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สำหรับ ความโดดเด่นของลวดลายผ้าทออยู่ที่ใช้สีและการจัดวางลาย ลวดลายในงานผ้าทอจึงถือเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่มีความสำคัญในการยกระดับผ้าทอพื้นหนึ่ง ๆ ให้มีความแตกต่างไปจากผ้าผืน อื่น ๆ โดยลวดลายบนผ้าทอแต่ละผืนจะถูกกำหนดจากประเพณีแบบแผนวัตถุประสงคที่นำไปใช้งาน จากความต้องการของ ผู้ว่าจ้างหรือบางครั้งก็เป็นความพึงพอใจส่วนตัวของผู้ทอ

จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดในภาคใต้ที่มีผ้าทอพื้นเมืองที่มีลักษณะโดดเด่น เช่น ผ้าทอเกาะยอ ผ้าทอกระแสดินรุ้ง และ ผ้าทอสะพานปลา นับเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดสงขลา มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น ผ้าทอพื้นเมือง ของจังหวัดสงขลาจะแสดงอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชน เป็นผ้าทอมือ มีการสืบสานศิลปหัตถกรรมทั้งวิธีการทอ ลวดลาย และสีสันทนของผ้ามาหลายชั่วอายุคน ด้านวิธีการทอยังสะท้อนวิถีชีวิตชุมชนในหลายด้าน เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม การแต่งกาย การบ่งบอกฐานะทางสังคม (นพพล เจริญสุข, 2557)

ถึงแม้ว่าการทอผ้าพื้นเมืองในจังหวัดสงขลา เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายไปอย่างกว้างขวางของกลุ่มผู้บริโภค จนเกิดกลุ่ม อาชีพทอผ้าอีกหลายกลุ่ม หนึ่งในนั้น คือ วิชาทอกลุ่มชนกลุ่มอาชีพทอผ้าบ้านล่องมุด เป็นวิชาทอกลุ่มอาชีพทอผ้าขนาดเล็ก ย่อม ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อปี 2560 โดยการสนับสนุนงบประมาณและส่งเสริมความรู้ในการทอผ้าจากวิทยาลัยชุมชนอำเภอ เทพา จังหวัดสงขลา การรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนมีจุดมุ่งหมายในการสร้างรายได้เสริม เพิ่มเติมจากอาชีพหลัก คือ การเกษตรกรรมยางพารา (การกรีดยางพาราเพื่อขายน้ำยางพาราของตนเอง และ/หรือ การรับจ้างกรีดยางพารา) และเสริมสร้าง อาชีพให้กับผู้สูงอายุและคนพิการที่ไม่สามารถไปทำงานในภาคการเกษตรได้ ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 17 คน ประกอบด้วย ช่างทอผ้า ช่างไม้ (สร้าง – ประกอบกี่ทอผ้า) และช่างตัดเย็บแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าทอ ผลิตภัณฑ์ของทางกลุ่มประกอบด้วย ผ้าขาวม้า ผ้ายกดอกสำหรับตัดเย็บ ผ้าคลุมไหล่ กระเป๋าตัดเย็บจากผ้าทอ พวงมาลัยผ้าขาวม้า พวงหรีดผ้าขาวม้า เป็นต้น จัดจำหน่ายให้กับลูกค้าหลัก คือ กลุ่มลูกค้าในองค์กร/หน่วยงานในท้องถิ่นและลูกค้าทั่วไป (ปวีณกร สุบรรณ อารินา อีสามะ และพรเพ็ญ ประกอบกิจ, 2564)

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคณะผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มวิชาทอกลุ่มอาชีพทอผ้าบ้านล่องมุด ในการสะท้อน ถึงสถานการณ์ สภาพปัญหาและความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม พบว่า กลุ่มวิชาทอกลุ่มอาชีพทอผ้าบ้านล่องมุด มีจุดแข็ง (Strengths) คือ สมาชิกกลุ่มมีความพร้อมในการให้ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจในการพัฒนา กลุ่ม อีกทั้งทางกลุ่มยัง เปิดโอกาสให้ผู้ด้อยโอกาสทางสังคมได้มีพื้นที่ในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และยังชีพได้ กลุ่มยังมีโอกาสที่ดี (Opportunities) คือ การได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากหน่วยงานทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด ส่วนจุดอ่อน (Weaknesses) คือ กลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ ช่างทอผ้าในกลุ่มนี้ไม่ใช่ช่างที่มีภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทอผ้า แต่ทว่าเป็นผู้ที่ผ่านการ ถ่ายทอดความรู้ในการทอผ้า การออกแบบผลิตภัณฑ์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์จากครูภูมิปัญญาและ/หรือวิทยากรจากภายนอก ภายหลังจากการฝึกอบรมทางกลุ่มสามารถผลิตลวดลายผ้าทอตามแบบฉบับของผ้าทอพื้นเมืองสงขลาได้เพียง 4 ลาย ด้วยเทคนิค วิธีการทอยกดอก (ผ้าลายลูกแก้ว ลายหนึ่งห้า ลายดอกขุก และลายกระแสดินรุ้ง) ทั้งนี้สมาชิกยังขาดทักษะและองค์ความรู้ในเรื่อง การสร้างลวดลายการทอผ้าที่หลากหลาย องค์ความรู้ที่ไม่เพียงพอ ทำให้ขาดต้นทุนที่นำไปสู่การสร้างสรรคและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ให้มีความแตกต่าง หลากหลายจากกลุ่มอื่น ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์และเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกในทางหนึ่งด้วย

จุดอ่อนของวิชาทอกลุ่มอาชีพทอผ้าบ้านล่องมุด ถือได้ว่าเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือของกลุ่ม จำเป็นที่ต้องได้รับการพัฒนา ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าต้องให้ความสำคัญกับการออกแบบลายผ้าที่ทอ เพื่อจะบ่งบอกว่าเป็นผ้าที่ทอมา จากสถานที่ใด มีความโดดเด่นและแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มอื่น การวิจัยครั้งนี้จึงสนใจการออกแบบลวดลายผ้าทอ

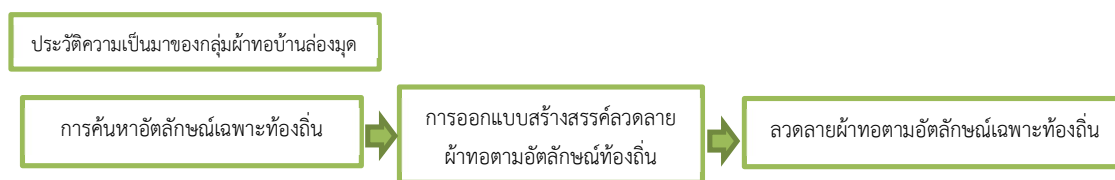
บนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบโจทยความต้องการที่จะลดข้อจำกัดของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มให้มีความโดดเด่น หลากหลาย ทันสมัยทั้งในรูปแบบลวดลายและสีสันทให้เป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่ม เพิ่มโอกาสในการสร้างมูลค่าของผลิตภัณฑ์ผ้าทอรูปแบบใหม่และขยายโอกาสทางการตลาดให้กับกลุ่ม ตลอดจนช่วยอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืนกับสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถนำมาสู่การสร้างลวดลายบนผืนผ้าทอบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา
2. เพื่อออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น บ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการดำเนินงาน การออกแบบลวดลายผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดสงขลาเพื่อประยุกต์ผ้าทอตามอัตลักษณ์ท้องถิ่น ศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มวิสาหกิจกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุด เพื่อทำความเข้าใจโดยการใช้ SWOT Analysis ศึกษา ศักยภาพ ปัญหา โอกาส ความต้องการในการพัฒนาและนำมาวิเคราะห์เพื่อสร้างโจทย์วิจัย และค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่โดดเด่นและมีศักยภาพที่เหมาะสมสำหรับการสร้างสรรค์ลายผ้าเมื่อได้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแล้วจึงแปลงอัตลักษณ์ท้องถิ่นออกมาเป็นลายผ้า โดยผ่านกระบวนการออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น จนพัฒนาเป็นต้นแบบลวดลายผ้าทอตามอัตลักษณ์ท้องถิ่น

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเพื่อการออกแบบลวดลายผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดสงขลาเพื่อประยุกต์ผ้าทอตามอัตลักษณ์ท้องถิ่น ได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งครอบคลุมประเด็นที่ศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วย

- 1.1 กลุ่มคนในชุมชน ได้แก่ สมาชิกวิสาหกิจกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด ราษฎรชุมชน ตัวแทนชุมชน จำนวน 15 คน
- 1.2 กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนากลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา นักวิชาการจากวิทยาลัยชุมชนจังหวัดสงขลา และสมาชิกกลุ่มตัดเย็บผ้า จำนวน 15 คน
- 1.3 กลุ่มผู้บริโภค/ ผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ผู้บริโภคหรือผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด จำนวน 31 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

- 2.1 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal interview) เป็นการพูดคุยกับตัวแทนสมาชิก
- 2.2 กลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด ผู้นำชุมชน มีการกำหนดประเด็นไว้เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ได้แก่ ที่ตั้ง ลักษณะทางกายภาพ จำนวนครัวเรือนประชากร บริบทแวดล้อมภายในชุมชน รวมถึงการก่อตั้งและพัฒนาการของกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด
- 2.3 การสนทนากลุ่ม (Focus group interview) ร่วมกันระดมความคิด (Brainstorming) เพื่อเสนอแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ โดยแนวคิดอาจจะอยู่ในรูปแบบของคำสำคัญ (Keyword) สโลแกน (Slogan) สัญลักษณ์สำคัญต่าง ๆ เป็นต้น พร้อมเสนอแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่จะนำไปสร้างสรรค์เป็นลวดลายผ้าทอประจำกลุ่มในกิจกรรมต่อไป รวมถึงการระดมความคิดเห็นที่มีต่อต้นแบบลวดลายผ้าทอ
- 2.4 แบบสำรวจออนไลน์ (Online questionnaire) เป็นเครื่องมือในการสำรวจมุมมองการรับรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดจากผู้บริโภคหรือผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น

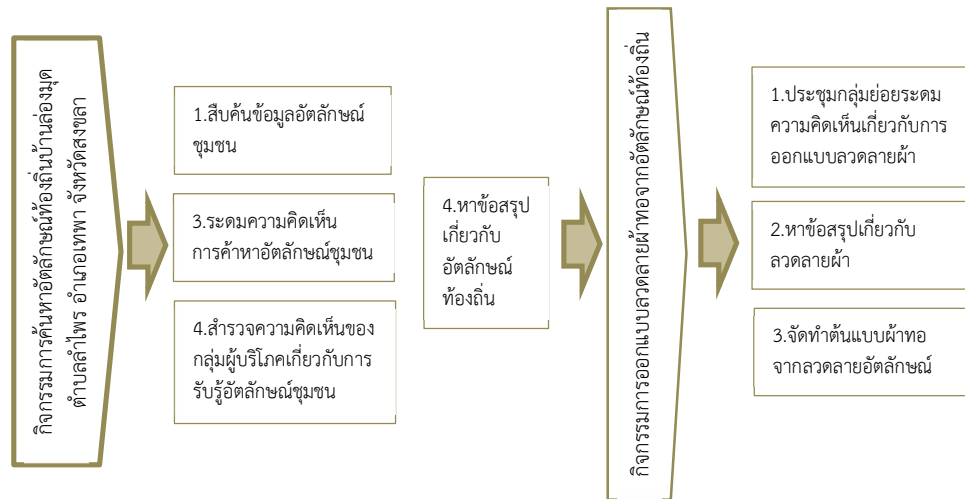
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 กิจกรรม ได้แก่ 1. กิจกรรมการค้นหาลักษณะท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา 2. กิจกรรมการออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น และ 3. กิจกรรมการส่งมอบต้นแบบลวดลายผ้าทอ

3.1 กิจกรรมการค้นหาลักษณะท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลาเก็บรวบรวมข้อมูลในการค้นหาลักษณะท้องถิ่นบ้านล่องมุด โดยใช้วิธีประชุมกลุ่มย่อย (Focus group Interview) จากคนในและคนนอกชุมชน ได้แก่ สมาชิกกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุด ราษฎรชุมชน ตัวแทนชุมชน ตัวแทนพัฒนาชุมชนและตัวแทนวิทยาลัยชุมชน จำนวน 30 คน รวมถึงใช้วิธีการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามออนไลน์ (Online questionnaire) เป็นเครื่องมือในการสำรวจมุมมอง การรับรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดจากผู้บริโภคหรือผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น จำนวน 31 คน

3.2 กิจกรรมการออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาการที่มีความรู้ความชำนาญด้านการออกแบบกับสมาชิกกลุ่มทอผ้าในชุมชน ทำการออกแบบลายผ้าทอ

3.3 กิจกรรมการส่งมอบต้นแบบลวดลายผ้าทอ โดยใช้วิธีประชุมกลุ่มย่อย (Focus group Interview) เพื่อระดมความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ที่มีต่อต้นแบบลวดลายผ้าทอ พร้อมทั้งการส่งมอบต้นแบบ (ตัวอย่าง) ของลวดลายผ้าทอ

ภาพ 2 กิจกรรมการออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด

ผลการวิจัย

การค้นหาลักษณะท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

การค้นหาลักษณะท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ดำเนินการกิจกรรมโดยประชุมกลุ่มย่อยจากตัวแทนทั้งภายในชุมชน ได้แก่ สมาชิกกลุ่มทอผ้า ตัวแทนผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และตัวแทนของคนนอกชุมชน ซึ่งเป็นผู้บริโภคผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุดด้วย ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน จังหวัดสงขลา นักวิชาการวิทยาลัยชุมชน จังหวัดสงขลา นักเรียนกลุ่มอาชีพตัดเย็บผ้าของวิทยาลัยชุมชนสงขลา รวม 30 คน ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่นบ้านล่องมุด มีอัตลักษณ์ที่น่าสนใจ จำนวน 9 อย่าง ได้แก่ ร่องน้ำหรือสายน้ำ ภูเขา ต้นปริก/ดอกปริก ใบยางพารา ดอกยางพารา วิถีชีวิตการกรีดยางพารา กระท่อม ศาลา ถนนลูกรัง จากจำนวนอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ทั้ง 9 อย่าง กลุ่มเป้าหมายในการประชุมกลุ่มย่อยครั้งนี้ได้ทำการคัดเลือกอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่นที่สุดของบ้านล่องมุด คือ ต้นปริก/ดอกปริก และร่องน้ำหรือสายน้ำ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการกระบวนการค้นหาลักษณะท้องถิ่นเพิ่มเติมกลุ่มผู้บริโภคสินค้าจากกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด ซึ่งเป็นคนภายนอกชุมชน ทั้งนี้ เพื่อให้ได้อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดที่ชัดเจนมากขึ้นผู้วิจัยใช้แบบสอบถามออนไลน์ (Online questionnaire) เป็นเครื่องมือในการสำรวจมุมมองการรับรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดจากผู้บริโภคผ้าทอวิสาหกิจกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุด ผู้ตอบแบบสำรวจจะสะท้อนความคิดเห็นว่าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดทั้ง 9 อย่าง อัตลักษณ์ใดเป็นตัวบ่งชี้ถึงความเป็นชุมชนบ้านล่องมุดมากที่สุด และอัตลักษณ์ใดที่คนส่วนใหญ่คิดว่ามีศักยภาพที่เหมาะสมที่ควรนำมาพัฒนาเป็นลวดลายผ้าทอเฉพาะท้องถิ่นมากที่สุด ได้ผลการศึกษาดังนี้

จากการสำรวจข้อมูล พบว่า ผู้บริโภคที่ให้ความเห็นมีจำนวนทั้งหมด 31 ท่าน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริโภคที่มีประสบการณ์การใช้หรือซื้อผ้าทอมาก่อน ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย เพศหญิง จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 93.55 เพศชาย จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.45 ดังแสดงในตาราง 1 ซึ่งชี้ให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างประชากรศาสตร์ที่มีประสบการณ์ในการซื้อผ้าทอมากที่สุดอยู่ในช่วงวัย 51-60 ปี จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 54.83 รองลงมาอายุ 31-40 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 25.80 แสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับเพศ และช่วงวัย ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างประชากรศาสตร์ที่มีประสบการณ์ในการซื้อผ้าทอจะช่วยตัดสินใจจัดลำดับความสำคัญ เรื่องการถอดรูปแบบลายอัตลักษณ์ของชุมชน สู่การพัฒนาลวดลายผ้าทอพื้นเมืองบ้านล่องมุด

ตาราง 1 ลักษณะประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง

ตัวแปร	ขนาดตัวอย่าง (n) = 31	
	ความถี่	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	2	6.45
หญิง	29	93.55
อายุ		
21- 30 ปี	2	6.45
31- 40 ปี	8	25.80
41- 50 ปี	4	12.90
51- 60 ปี	17	54.83
มากกว่า 60 ปี	-	-

ตาราง 2 จำนวนความถี่ความคิดเห็นของผู้บริโภคที่มีต่อการจัดลำดับความสำคัญของอัตลักษณ์ท้องถิ่น

อัตลักษณ์ท้องถิ่น	ลำดับความสำคัญ								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
ร่องน้ำ	8	11	5	4	1	1		1	
ดอกปริก/ต้นปริก	20	8	1	1					1
ต้นยางพารา		4	10	11	5		1		
ดอกยางพารา		7	12	10		1			1
ใบยางพารา	2		1	5	23				
กระท่อม				1	1	20	7	2	
ศาลา		1			1	1	20	8	4
ถนนลูกรัง	1					8	1	1	20
วิถีการกรีดยาง			1				2	23	5

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุด มีความคิดเห็นว่า ดอกปริก/ต้นปริก แสดงถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดที่โดดเด่นที่สุด ซึ่งจัดความสำคัญเป็นอันดับ 1 จำนวน 20 คน รองลงมา คือ ร่องน้ำ จัดลำดับความสำคัญเป็นอันดับ 2 จำนวน 11 คน ลำดับความสำคัญอันดับ 3 คือ ดอกยางพารา จำนวน 12 คน ลำดับความสำคัญอันดับ 4 คือ ต้นยางพารา จำนวน 11 คน ลำดับความสำคัญอันดับ 5 คือ ใบยางพารา จำนวน 23 คน ลำดับความสำคัญอันดับ 6 คือ กระท่อม จำนวน 20 คน ลำดับความสำคัญอันดับ 7 คือ ศาลา จำนวน 20 คน ลำดับความสำคัญอันดับ 8 คือ วิถีการกรีดยาง จำนวน 23 คน และลำดับความสำคัญอันดับ 9 คือ ถนนลูกรัง จำนวน 20 คน ซึ่งเป็นตัวเลือกที่ผู้บริโภคมีความคิดเห็นว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นน้อยสุด จึงจัดลำดับความสำคัญในลำดับสุดท้าย

ตาราง 3 แสดงจำนวนความคิดเห็นของผู้บริโภคเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่มีศักยภาพเหมาะสมที่จะนำไปพัฒนาเป็นลวดลายผ้าทอสำหรับกลุ่มวิสาหกิจบ้านล่องมุด

อัตลักษณ์ท้องถิ่น	ร่องน้ำ	ดอกปริก/ต้นปริก	ต้นยางพารา	ดอกยางพารา	ใบยางพารา	กระท่อม	ศาลา	ถนนลูกรัง	วิถีการกรีดยาง
จำนวน	18	26	4	6	1	-	1	1	-

จากตาราง 3 เพื่อเป็นการชี้ชัดให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ที่มีผลต่อการตัดสินใจ สร้างหรือพัฒนาลวดลาย อัตลักษณ์บนผ้าทอพื้นเมืองของชุมชนล่องมุด ที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนและมีความโดดเด่นจากจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ประชากรศาสตร์ข้างต้น ยังคงมีความเห็นให้ ดอกปริก/ต้นปริก มีศักยภาพที่เหมาะสมมากที่สุดสำหรับพัฒนาเป็นลวดลาย อัตลักษณ์ท้องถิ่นบนผ้าทอ มากถึง 26 คน รองลงมา ให้ความเห็นเลือกร่องน้ำ จำนวน 18 คน และสำหรับใบยางพารา ศาลา และ ถนนลูกรัง ทางกลุ่มตัวอย่าง ลงความเห็นให้ความสำคัญเพียงอัตลักษณ์ ละ 1 คน เท่านั้น เห็นว่าผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ผ้าทอของ กลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุดส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่า ดอกปริก/ต้นปริก เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดที่มีศักยภาพเหมาะสมที่จะ นำไปพัฒนาเป็นลวดลายผ้าทอ รองลงมา คือ ร่องน้ำ

เมื่อนำผลการศึกษาค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นจากกลุ่มเป้าหมายจากคนในชุมชน กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนากลุ่ม ทอผ้าบ้านล่องมุด และกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด มาเปรียบเทียบกับพบว่าทั้งสองกลุ่ม มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุดส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่า อัตลักษณ์ท้องถิ่น ที่โดดเด่นที่สุด คือ ต้นปริก/ดอกปริก รองลงมา คือ อัตลักษณ์ร่องน้ำหรือสายน้ำ เช่นเดียวกับความคิดเห็น ว่าอัตลักษณ์ที่มีศักยภาพและเหมาะสมที่จะนำมาพัฒนาเป็นลายผ้า คือ อัตลักษณ์ต้นปริกหรือดอกปริก และอัตลักษณ์ร่องน้ำ หรือสายน้ำ ตามลำดับ

งานวิจัยของดวงฤดี อุทัยหอม และคณะ (2565) พบว่า ความคิดเห็นด้านส่วนประสมทางการตลาดที่มีต่อพฤติกรรม การเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าทอล่องมุด อำเภอเทพาในจังหวัดสงขลา เมื่อพิจารณารายชื่อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านผลิตภัณฑ์ ประเด็นด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์มีสีสันสวยงามและรูปแบบที่ทันสมัย ลวดลายและควมมีเอกลักษณ์ของ ลายผ้า

การถอดอัตลักษณ์ท้องถิ่นสู่ลวดลายผ้าทอล่องมุด

ต้นปริกหรือดอกปริก ชาวบ้านให้เหตุผลว่าบ้านล่องมุดเป็นเขตหนึ่งในการปกครองดูแลของหมู่บ้านปริก หมู่ 8 ตำบล ลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ซึ่งจากการสอบถามคนในหมู่บ้านปริกถึงอัตลักษณ์หรือสิ่งที่โดดเด่นของหมู่บ้านนี้ คือ ต้นปริก เป็นต้นไม้ที่พบในพื้นที่หมู่บ้าน ชาวบ้านเล่าต่อ ๆ กันมาจากรุ่นผู้เฒ่าผู้แก่ว่าต้นปริกเป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ริมน้ำแถวสะพานข้าม ลำคลองของหมู่บ้าน คนในอดีตมักใช้ชื่อพืชพรรณที่พบเห็นในท้องถิ่นมาตั้งเป็นชื่อเรียกขานของหมู่บ้าน หมู่บ้านนี้จึงได้ชื่อว่า “บ้านปริก” เมื่อต้นปริกออกดอกชาวบ้านจะนำดอกปริกไปถวายพระที่วัดหรือวางบูชาไว้หน้าพระพุทธรูปด้วย อนึ่ง ภูมิปัญญาการสร้างลวดลายผ้าส่วนใหญ่มักนิยมนำดอกไม้มาสร้างสรรค์เป็นลวดลายบนผืนผ้าทอ ดังนั้น ดอกปริก (ภาพ 3) จึงเป็นอัตลักษณ์ของลายผ้าทอที่ควรสร้างสรรค์ ให้เป็นลวดลายอัตลักษณ์บนผ้าทอล่องมุด

ภาพ 3 ดอกปริก

ร่องน้ำหรือสายน้ำ ร่องน้ำหรือสายน้ำ เป็นตัวเลือกที่ได้รับการยอมรับรองจากตัวเลือกต้นปริกหรือดอกปริก เหตุผลจาก คำบอกเล่าของคนในพื้นที่ของบ้านล่องมุดเองว่า เดิมในพื้นที่แถบนี้เป็นป่า มีสายน้ำคดเคี้ยวไปมาการเดินทางขึ้นลงในป่าลำบาก ต้องมุดมาตามร่องน้ำ (ตาน้ำ) เดินดิน เดินป่าเป็นเวลหลายวัน คนได้เรียกการเดินทางที่ผ่านร่องน้ำ เฝ้ามมาจาก ร.เรือ เป็น ล. ลิง คือ จาก “ร่อง” กลายเป็น “ล่อง” กับกิริยาอาการที่ต้องใช้วิธีการเอาหัวและตัวล่องไปตามแนวร่องน้ำ ที่คนได้เรียกว่า “มุด”

จึงเรียกพื้นที่นี้ว่า “ล่องมุด” ดังนั้น ผ้าทอที่จะสื่อความหมายถึงบ้านล่องมุดได้ชัดเจน อีกหนึ่งอัตลักษณ์ คือร่องน้ำ ซึ่งเป็นการนำลักษณะการคดเคี้ยวของสายน้ำมาตัดทอน เพื่อพัฒนาลวดลายของบนผืนผ้าทอล่องมุดต่อไป

เมื่อสรุปหาอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่นที่สุดและมีศักยภาพในการนำมาใช้เป็นทุนประยุกต์ในเชิงการออกแบบสร้างสรรค์ให้เป็นลวดลายผ้าทอที่มีเอกลักษณ์สำหรับท้องถิ่น พบว่ามี 2 อัตลักษณ์ที่โดดเด่นและชัดเจน คือ ดอกปริกและร่องน้ำ

การออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้นำอัตลักษณ์ของดอกปริกและร่องน้ำมาพัฒนาเป็นลวดลายผ้าทอใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาการที่มีความรู้ความชำนาญด้านการออกแบบกับสมาชิกกลุ่มทอผ้าในชุมชน ทำการออกแบบลายผ้าทอ เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ ลวดลายดอกปริก และลวดลายร่องน้ำ (ภาพ 4 - 5)

ภาพ 4 รูปแบบที่ 1 ลวดลายผ้าทอลายดอกปริก

ภาพ 5 รูปแบบที่ 2 ลวดลายผ้าทอลายร่องน้ำ

ภาพ 6 ผ้าทอลายดอกปริก รูปแบบที่ 1

ภาพ 7 ผ้าทอลายร่อนน้ำรูปแบบที่ 2

เมื่อได้ต้นแบบลวดลายผ้าทั้ง 2 ลวดลายแล้ว คณะผู้วิจัย สมาชิกกลุ่มทอผ้า และช่างทอที่มีความชำนาญ ร่วมกันระดมความคิดเห็นในการจัดทำต้นแบบผ้าทอลายอัตลักษณ์ท้องถิ่น ได้แก่ ลายดอกปริก และลายร่อนน้ำ (ภาพ 6 -7) ร่วมกันสะท้อนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ พัฒนาลวดลายผ้าทอ และกระบวนการทอผ้าให้เหมาะสมตามศักยภาพของสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด เพื่อให้มีความหลากหลายและเป็นทางเลือกให้แก่ผู้บริโภคมากขึ้น จนเกิดออกแบบลวดลายผ้าทอและทอต้นแบบอีก 2 รูปแบบ ได้แก่ ลวดลายผ้าทอลายช่อดอกปริก และลวดลายผ้าทอลายร่อนน้ำบรรจบ (ภาพ 8 -11)

ภาพ 8 รูปแบบที่ 3 ลวดลายผ้าทอลายช่อดอกปริก

ภาพ 9 รูปแบบที่ 4 ลวดลายผ้าทอลายร่องน้ำบรรจบ

ภาพ 10 ผ้าทอลายช่อดอกปริก รูปแบบที่ 3

ภาพ 11 ผ้าทอลายร่อนน้ำบรรจบ รูปแบบที่ 4

การทอผ้ามีข้อจำกัดในการทอให้เกิดลวดลายตามต้นแบบ จึงต้องตัดทอนลวดลายลง ทางแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าวคือการเผื่อระยะเวลาในการทอ และใช้เทคนิคการยกดอกในการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าทอ และการวางเส้นยืนด้วยเส้นด้ายสีขาวจะทำให้ความสดของสีลวดลายลดลง การออกแบบลวดลายมีความชัดเจน มีความกล้าในการเลือกใช้สี สามารถนำมาออกแบบเป็นเครื่องแต่งกายร่วมสมัยที่สามารถสวมใส่ได้จริงในชีวิตประจำวัน

สรุปและอภิปรายผล

อัตลักษณ์ท้องถิ่น เป็นส่วนสำคัญในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้น ๆ มีคุณค่า ความหมายและเรื่องราวในตัวมันเอง อัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ได้รับความนิยมในการนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบ มักมีที่มาจากหลายแหล่ง เช่น สถานที่สำคัญที่มนุษย์สร้างขึ้น สถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ วัตถุสิ่งของที่โดดเด่นเฉพาะถิ่น ดอกไม้ พืชพรรณที่เป็นสัญลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เมื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา พบว่าเป็นอัตลักษณ์ที่จับต้องได้ 3 ประเภทหลัก แบ่งได้ดังนี้ 1. ประเภทลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ตามธรรมชาติ ได้แก่ ร่องน้ำหรือสายน้ำ ภูเขา 2. ประเภทสถาปัตยกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ศาลา กระโจม ถนนลูกช้าง ประเภทพืชพรรณในท้องถิ่น ได้แก่ ต้นปริก ดอกยางพารา ใบยาง และอัตลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้ คือ วิถีชีวิตการกสิกรรม

การเลือกนำอัตลักษณ์ท้องถิ่นมาใช้ออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จำเป็นต้องคำนึงถึงว่าต้องเป็นอัตลักษณ์มีความโดดเด่นบ่งบอกถึงความเป็นบ้านล่องมุดได้อย่างชัดเจน มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นลวดลายผ้าทอและตรงตามความต้องการของ

ผู้บริโภค อัตลักษณ์นั้นต้องมีความโดดเด่น เป็นที่รับรู้ในหมู่คนในและคนนอกท้องถิ่น และมีศักยภาพในการนำมาใช้เป็นทุนประยุกต์ในเชิงการออกแบบได้ ในกระบวนการนี้จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย (Stakeholders) อาทิ สมาชิกของกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด คนในชุมชน ปราชญ์ชุมชน กลุ่มผู้บริโภคผ้าทอ ตัวแทนหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนพัฒนากลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด เข้ามามีส่วนช่วยในการค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่น หาข้อสรุปถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่เหมาะสมและมีศักยภาพที่สามารถนำมาสู่การสร้างลวดลายบนผืนผ้าทอบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา จำนวน 2 อัตลักษณ์ คือ ลวดลายจากดอกปริกและร่องน้ำ ทั้งสองลวดลายเป็นอัตลักษณ์ที่อิงกับธรรมชาติแวดล้อมในท้องถิ่น สำหรับการนำลายดอกไม้ไปประจําท้องถิ่นมาเป็นลายต้นแบบในการพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านโดยเฉพาะผ้าทอยกดอกได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก คล้ายคลึงเช่นงานวิจัยของ นภลัย บุญทิม (2556) ที่คัดลายดอกจันทน์ออกแบบ และงานวิจัยของ อัจฉรี จันทมูล และคณะ (2560) ที่นำเอาดอกต้นผักตบชวาเป็นลวดลายเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและได้รับความพึงพอใจจากผู้บริโภค แต่ทว่างานวิจัยชิ้นนี้แตกต่างจากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น คือ มีการนำเอาเรื่องเล่ามุขปาฐะของชาวบ้านที่บอกเล่าให้เห็นถึงความสำคัญของร่องน้ำใหญ่ในอดีตที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่นำมาใช้ในการออกแบบเป็นลวดลายผ้าเพิ่มเติม ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่เพิ่มทางเลือกให้กับผู้บริโภคได้อีกทางหนึ่งด้วย จนได้ลวดลายผ้าทอพื้นถิ่นบนผืนผ้า จำนวน 4 ลวดลาย ได้แก่ ลายดอกปริก ลายร่องน้ำ ลายช่อดอกปริก และลายร่องน้ำบรรจบ ที่เกิดจากการตัดทอนลวดลายลงจากลวดลายต้นแบบ ทั้งนี้เพื่อลดระยะเวลาในการทอและการวางตะกอกในแต่ละลายผ้า จนได้ลวดลายผ้าทออัตลักษณ์บ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา ที่สามารถนำมาออกแบบเป็นเครื่องแต่งกายร่วมสมัยที่สามารถสวมใส่ได้จริงในชีวิตประจำวัน

ข้อเสนอแนะ

การใช้อัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่มีคุณค่า มีความหมายมาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมประจำท้องถิ่นนอกจากจะก่อเกิดมูลค่าและเกิดเป็นรายได้แก่คนในท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่ระบบภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นด้วย สามารถนำแนวทางการวิจัยครั้งนี้ ไปต่อยอดกับท้องถิ่นอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้ ผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปต่อยอด พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบอื่น ๆ ได้หลากหลาย

การขอการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ในกระบวนการออกแบบและการพัฒนาลายผ้าทอมือ สามารถนำไปสู่กระบวนการของการขอรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อให้สินค้าที่ผลิตออกมามีคุณภาพและเป็นมาตรฐาน ทำให้ผู้บริโภคมั่นใจในตัวสินค้าและผลิตภัณฑ์ สร้างโอกาสในการขายสินค้าในชุมชนได้มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ดวงฤดี อุทัยหอม และคณะ. (2565). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดในการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าทอล่องมุด จังหวัดสงขลา.

วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ, 7(2), 310-324.

นพพล เจริญสุข. (2557). ผ้าทอภาคใต้ : ความหมายและพลวัตของผ้าทอในมิติของเจ้าของวัฒนธรรม. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 9(1), 147-165.

นภลัย บุญทิม. (2556). การพัฒนาลวดลายผ้าทอพื้นบ้านใน ต.บ้านดิว อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ สถาบันวิจัยและพัฒนา.

รัฐนันท์ พงศ์วิทธิธรร. (2558). พฤติกรรมการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือของผู้บริโภคที่เลือกซื้อจากร้านผ้าฝ้ายทอมือในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา: เชียงใหม่.

อัจฉรี จันทมูล และคณะ. (2560). การศึกษาลวดลายผ้าเอกลักษณ์ประจำ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.